

Prinosi

TEMELJNI SPORAZUM IZMEĐU SVETE STOLICE I DRŽAVE IZRAELA

Nikola Eterović, Rim

U Jeruzalemu je u četvrtak 30. prosinca 1993. potpisan *Temeljni sporazum* između Svete Stolice i Države Izraela.¹ Dokument su potpisali u ime Svete Stolice msgr. Claudio Maria Celli, dotajnik Državnog tajništva za odnose s državama, a u ime Izraela gosp. Yossi Beilin, ministar vanjskih poslova. Kako proizlazi iz samog naziva dokumenta, radi se o Sporazumu koji će služiti kao čvrsti i trajni temelj za nastavljanje sadašnjih i razvijanje budućih odnosa između Svete Stolice i Države Izraela.² Temeljne uredbe o kojima su se dvije strane dogovorile služit će kao temelj drugim budućim pregovorima. Za nastavak pregovora i izradu nacрта novih sporazuma zadužena je "Trajna bilateralna radna komisija" koja je osnovana pred godinu dana kada su se dvije strane bile dogovorile o temama o kojima će raspravljati. Te su teme bile usklađene na susretu članova Komisije u Jeruzalemu 15. lipnja 1992, a potom su bile potvrđene 29. srpnja iste

¹ Dokument je objavljen u prijevodima na raznim jezicima, u brojnim novinama i stručnim časopisima. Na primjer, Angelo Macchi, S. I., osim što je donio talijanski prijevod teksta, osvrnuo se na značenje tog sporazuma u članku *L'Accordo fondamentale tra la Santa Sede e lo Stato d'Israele*, *La Civiltà Cattolica*, 1994, I quaderno 3447, str. 288-297. Budući da se radi o važnom Sporazumu, na kraju ovoga članka donosimo i njegov hrvatski prijevod.

² Ravnatelj Dvorane za tisak Svete Stolice dr. Joaquín Navarro-Valls u prigodnom je priopćenju potpisani dokument nazvao *Sporazum o nekim temeljnim načelima o uređenju odnosa između Svete Stolice i Države Izraela*, *Bolletino Sala Stampa della Santa Sede*, N. 526/93, 30. prosinca 1993, str. 1. Iz toga proizlazi još jasnije što se podrazumijeva izrazom "Fundamental Agreement" u engleskom originalnom tekstu.

godine u Vatikanu. Sadašnji Sporazum bilo je moguće potpisati jer je ta Komisija već "bila prikupila dovoljno materijala" (usp. Uvod).

Očito je da je proces mira, započet u studenom 1991. u Madridu, a nastavljen u Washingtonu, gdje je 13. rujna 1993. potpisana "Izjava o principima" između predstavnika izraelske države i Palestinske oslobodilačke organizacije doveo do bitnog pomaka u odnosu između Svete Stolice i Države Izraela. Razgovorima između Židova i Palestinaca, slijedili su i bilateralni susreti između predstavnika Svete Stolice i Izraela. Temeljni sporazum treba smjestiti u tom novom ozračju mirovnih nastojanja za rješenje teških problema na Bliskom istoku.³ Sveta Stolica se nada da će taj Sporazum pridonijeti daljem učvršćenju i širenju mira na cijelom području, uključujući i Libanon.⁴ To je stajalište izložio i Sveti Otac Ivan Pavao II. 15. siječnja 1994. u govoru diplomatskom zboru pri Svetoj Stolici. Ustvrdiivši da izgleda po prvi put, nakon mnogo vremena, da je mir moguć i na Bliskom istoku jer su se Židovi i Palestinci zaputili pravim putem, pozvao je sve prijatelje dvaju naroda da im pomognu da prijeđu taj put do kraja. Sveta Stolica koja želi sačuvati svoju duhovnu i moralnu posebnost uvjerena je da će joj novi odnosi s Državom Izrael omogućiti "da pomogne da se učvrsti želja za pravdom i za mirom svih onih koji su obuhvaćeni u mirovnom procesu".⁵

Narav Temelnoga sporazuma

Temeljni sporazum je međunarodni ugovor između Svete Stolice, kao međunarodnoga suverenog subjekta, i Države Izraela, koja je nastala u svibnju 1948. nakon što je 29. studenog 1947. Opća skupština Ujedinjenih Naroda donijela poznatu 181. (II) Rezoluciju. Tim Sporazumom Sveta Stolica i Država Izrael uspostavljaju službene odnose te odlučuju da će u dogljedno vrijeme uspostaviti i diplomatske odnose.⁶ Prema odredbama Sporazuma, dvije su strane imenovale svoje službene predstavnike koji su već počeli svoju službu.⁷ U

³ To je potvrđeno u već spomenutom govoru msgr. Cellia, str. 4, i u Izjavi ravnatelja Dvorane za tisak, str. 6.

⁴ U već spomenutoj izjavi dr. Navarro-Vallsa o procesu mira na Bliskom istoku, posebno se spominje Libanon i nastojanje Svete Stolice i Svetog Oca da i tamo zavlada pravedni mir, *ibid.*, str. 3.

⁵ *L'Osservatore Romano*, 16. siječnja 1994, str. 4. U isto vrijeme Sveti Otac je naglasio da je nastojanje da se dijalogom uspostavi mir prijeka dužnost, "jer produljiti situaciju neizvjesnosti i posebno teške patnje palestinskog pučanstva... otežava sadašnje poteškoće i prijeti da još više udalji toliko željene plodove započetoga dijaloga".

⁶ Službene odnose uspostavile su na primjer Sveta Stolica i Ruska Federacija (Rusija) 15. svibnja 1990. Ta dva subjekta međunarodnog prava međutim još uvijek nisu uspostavili diplomatske odnose. Budući da Temeljni sporazum predviđa proceduru uspostave diplomatskih odnosa između Svete Stolice i Države Izraela, za očekivati je da će oni biti uspostavljeni kroz dosta kratko vrijeme (usp. čl. 14).

⁷ Službenim predstavnikom Svete Stolice u Državi Izraelu Ivan Pavao II. imenovao je 19. siječnja 1994. nadbiskupa Andriju Cordera Lanzu di Montezemolo, dotadašnjega

dodatnom je Protokolu Temeljnoga sporazuma utvrđeno da ti predstavnici uživaju sve povlastice i imunitet osiguran voditeljima diplomatskih predstavništava.

Iako valja razlikovati između političkih i vjerskih elemenata sporazuma, kako je u prigodnom govoru naglasio msgr. Celli,⁸ potpisivanje dokumenta ima veliku važnost jer se on odnosi ne samo na Svetu Stolicu i na Državu Izrael, nego se tiče milijuna katolika i Židova koji žive po cijelom svijetu. Uostalom, i u Uvodu se izričito spominju i vjerski elementi Temeljnog sporazuma kada se govori o odnosima, o razumijevanju i o povijesnom procesu pomirenja katolika i Židova. Naglašava se da je odnos između Katoličke crkve i židovskog naroda "jedinstvene naravi", te da su Sveta Stolica i Država Izrael svjesne posebnoga obilježja i opće važnosti Svete zemlje (usp. Uvod). Iz ovih tvrdnji proizlazi priznanje, na neki način, općeg karaktera Svete Stolice i Države Izraela. Skrb za katolike širom svijeta pristaje naravi Svete Stolice koja nije država nego "središnja uprava Katoličke crkve", "oličenje središnje vlasti Crkve", koja je uvijek u povijesti bila priznata kao objekt, aktivni i pasivni, diplomatskih poslanstava.⁹ Ali iz Sporazuma proizlazi da se i izraelskoj državi priznaje određeni utjecaj na sve Židove u svijetu, te briga za zaštitu određenih temeljnih vrijednosti. To proizlazi, na primjer, iz zajedničke osude rasizma i antisemitizma (čl. 2, § 1).

Povijest odnosa Svete Stolice i Države Izraela

Sveta Stolica je poštivala Državu Izrael od samoga njezinoga osnutka iako s njom nije imala diplomatske odnose.¹⁰ Prema međunarodnom pravu, nije potrebno priznati nove države nekim posebnim činom. Dovoljno je prešutno priznanje. Ima mnogo dokaza da je Sveta Stolica na takav način priznavala postojanje Države Izrael. Dosta je spomenuti da su poslanstva izraelske države bila uvrštavana u službene delegacije koje su bile pozvane na sprovode Pia XII, Ivana XXIII, na otvaranje i na završetak Drugog vatikanskog sabora, na svečani početak službe pastira opće Crkve pape Ivana Pavla II; da se za vrijeme svoga putovanja u Svetu zemlju u siječnju 1964. papa Pavao VI. sreo s predsjednikom Države Izrael u Meghid-

Apostolskog delegata u Jeruzalemu i u Palestini, sa sjedištem u Jaffi, blizu Tel Aviva. On je 14. veljače počeo svoju službu. S druge strane, gosp. Shmuel Hadas, izabran kao službeni predstavnik Države Izraela pri Svetoj Stolici, počeo je svoju službu 10. veljače 1994.

⁸ *Statement by Monsignor Claudio Maria Celli, After the Signing of the Fundamental Agreement*, December 30th, 1993, str. 3.

⁹ Giovanni Caprile, S. I., *La Santa Sede e lo Stato d'Israele*, La Civiltà Cattolica, 1991, I quaderno 3376, str. 355.

¹⁰ Prigodom potpisivanja Temeljnog sporazuma, ravnatelj Dvorane za tisak u Vatikanu, s obzirom na dosadašnji odnos Svete Stolice i Države Izraela uputio je na priopćenje iz godine 1991. a koje je svojevremeno prenio i analizirao Giovanni Caprile, S. I., u već navedenom članku, str. 352-360.

dou u Samariji; da su Pape primale u Vatikanu visoke predstavnike izraelske države;¹¹ da su se održavali redovni kontakti između izraelskog veleposlanstva u Rimu i Državnoga tajništva Svete Stolice kao i između Apostolskog predstavništva u Jeruzalemu i tamošnjeg Ministarstva vanjskih poslova; da je Sveti Otac Ivan Pavao II. često spominjao izraz Država Izrael, posebno u susretima s predstavnicima židovskih zajednica u državama koje je posjetio.

Međutim, u priopćenju ravnatelja Dvorane za tisak Svete Stolice, 25. siječnja 1991. rečeno je da postoje određene pravne teškoće koje predstavljaju zapreku za uspostavu diplomatskih odnosa između Svete Stolice i Države Izrael: "Radi se o teškoćama koje još uvijek nisu pojašnjene, o prisutnosti Izraela na okupiranim područjima i o odnosima s Palestincima, o aneksiji svetoga grada Jeruzalema, zatim o položaju Katoličke crkve u Izraelu i na okupiranim područjima nad kojima vrši upravu Izrael".¹² Sveta Stolica smatra da treba riješiti problem Palestinaca, da i oni, kao i Židovi, imaju pravo na svoju domovinu. Stanje u kojem se nalaze Palestinci predstavlja slučaj međunarodne nepravde koja pogađa slabije i koju se ne može prihvatiti. Za Jeruzalem Sveta Stolica zahtijeva "posebni status" koji bi bio međunarodno zajamčen, a za katolike i za katoličke ustanove u Svetoj zemlji, potpuno poštivanje vjerske slobode i stečenih prava.

Sveta Stolica nastavlja održavati bliske odnose i s predstavnicima palestinskog naroda. Dan nakon potpisa Temeljnog sporazuma, msgr. Celli u istočnom dijelu Jeruzalema sreo se s predstavnicima Palestinaca. Jedna je palestinska delegacija posjetila Vatikan 17. siječnja 1994. Bila je to prigoda da im se objasni značenje Temeljnog sporazuma i da se izrazi obostrana spremnost na redovite i još plodnije susrete. U sličnom ozračju novih mirovnih nastojanja valja gledati i putovanja tajnika Svete Stolice za odnose s državama nadbiskupa Jean-Louis Taurana tijekom 1993. u Maroko, Egipat, Libiju i Siriju gdje se sreo s najvišim predstavnicima dotičnih zemalja. Početkom pak ove godine on je posjetio Tunis i Libiju. U Tunisu se sastao s predsjednikom Ben Aliem, te s vođom Palestinske oslobodilačke organizacije Jaserom Arafatom, a u Libiji s predsjednikom Džamahirije Muammarom Gheddafiem.¹³ Uspostava diplomatskih odnosa između Svete Stolice i Kraljevine Jordana¹⁴ također ulazi u novi odnos Svete Stolice prema čimbenicima mirovnih nastojanja na Bliskom istoku.

¹¹ Bili su to predsjednici vlada: 1975. Golda Meir i 1985. S. Peres; ministri vanjskih poslova: 1969. Abba Eban, 1978. Moshe Dayan, 1982. I. Shamir; ministar turizma: 1975. Moshe Kol. Ibid., str. 354.

¹² Ibid., str. 355. Autor nastoji objasniti da ne postoje teološki nego pravni razlozi zbog kojih Sveta Stolica nije uspostavila diplomatske odnose s Državom Izrael.

¹³ Tom prigodom dvije su se strane uz ostalo složile da se uspostavi bilateralna komisija koja će proučiti konkretne probleme s obzirom na prisutnost i djelovanje Crkve u Libiji. Usp. *Radiovaticana*, *Radiogiornale*, 22. ožujka 1994, str. 6.

¹⁴ Diplomatski odnosi između Svete Stolice i Kraljevine Jordana uspostavljeni su 3. ožujka 1994. Usp. *L'Osservatore Romano*, 4. ožujka 1994, str. 1.

Principi međusobne suradnje

U Temeljnomo sporazumu iznijete su vrijednosti i norme koje su prihvatile obje strane a koje će i dalje određivati njihove međusobne odnose. To su: otvorenost dijalogu, sloboda djelovanja obje strana, poštivanje ljudskog prava slobode vjeroispovijesti i savjesti; suradnja u mnogim općim pitanjima koja zanimaju dvije strane, posebno u borbi protiv antisemitizma, nasilja i rasizma. Osuđuju se nastojanja da se upotrebom sile riješe pitanja među narodima i državama, a preporuča nalaženje mirnoga rješenja sukoba i unapređenje međusobnoga razumijevanja.

Otvorenost dijalogu između dviju strana (usp. čl. 3, § 2), dokazana je i ovim Sporazumom. Dijalog, koji vodi ka suradnji, postaje obavezan u svim pitanjima koja ga po svojoj naravi zahtijevaju. U Temeljnomo sporazumu se osim dijaloga dvije strane obvezuju i na dogovaranje u dobroj vjeri. Očito je da se tako shvaćenim dijalogom mogu riješiti mnoga pitanja u bilateralnim i multilateralnim odnosima.

Poštivanje slobode djelovanja dvaju subjekata koji su potpisali Temeljni sporazum, bitno je za djelovanje Katoličke crkve i Države Izraela, te za izbjegavanje mogućih nesporazuma. Doista, Izrael i Sveta Stolica priznaju uzajamnu slobodu izvršenja vlasti i djelovanja kojima je svrha unapređivati opće dobro pučanstva kojemu su i Crkva i država u službi, iako na razne načine, već prema njihovim posebnostima i zakonitim načinima djelovanja (usp. čl. 3, § 1).

Sloboda ispovijedanja vjere i savjesti jedno je od stožernih načela na kojem se temelje odnosi između Crkve i države, a koje je redovno označeno u sporazumima između Svete Stolice i pojedinih država. To je očito iz raščlambe bilo kojeg sporazuma ili konkordata koji je Sveta Stolica sklopila nakon Drugog vatikanskog sabora.¹⁵ Stav Katoličke crkve određen je na Drugom vatikanskom saboru, posebno u Izjavi o vjerskoj slobodi "Dignitatis humanae". Slična su načela bila prihvaćena i u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda, a odražavaju se na razne načine i u ustavima ili u temeljnim dokumentima pojedinačnih država, npr. u Izjavi o samostalnosti Države Izraela (usp. čl. 1).

S obzirom na svoju izrazito vjersku narav, Sveta Stolica je posebno zainteresirana za odnose s drugim kršćanskim i nekršćanskim vjerskim zajednicama. Što se tiče odnosa Crkve prema Židovima, Drugi vatikanski sabor dao je jasne smjernice u Izjavi "Nostra aetate", koja se spominje u čl. 1, § 2. Komisija za vjerski odnos sa Židovima, pri Tajništvu za jedinstvo kršćana, objavila je 24. lipnja 1985. dokument "Hebreji i židovstvo u propovijedanju i katehezi Katoličke

¹⁵ Dosta je usporediti reviziju konkordata između Svete Stolice i Italije iz godine 1984. (usp. *La revisione del Concordato. Un Accordo di libertà, Società e Istituzioni*, Roma 1986), ili, još prije, sporazume iz 1976. i 1979. između Svete Stolice i Španjolske (usp. *Los acuerdos entre la Iglesia y España*, Biblioteca de autores cristianos, Madrid, 1980).

crkve", koji pruža dragocjene upute i građu za dijalog katolika i Židova.¹⁶ Brojnim inicijativama, posebno susretima s predstavnicima židovskih zajednica u pojedinim narodima za vrijeme svojih pastoralnih putovanja, Sveti Otac Ivan Pavao II. dao je poseban prilog razvoju dijaloga između katolika i Židova. Nema sumnje da je posebnu važnost u međusobnom zbližavanju imao njegov pohod rimskoj sinagogi 1986.

U navedenim dokumentima i službenim govorima, Katolička crkva osudila je mržnju, svaki oblik proganjanja i očitovanja antisemitizma bez obzira na vrijeme i na osobe.¹⁷ Sveti Otac je u svojim govorima više puta osudio rasizam i antisemitizam te izrazio silnu žalost zbog progonstva i holokausta kojima je bio izvrgnut židovski narod, posebno tijekom drugog svjetskog rata.¹⁸ Dakle, novost u Temeljnom sporazumu, u kojem se još jedanput osuđuje mržnju, progon i svaki oblik antisemitizma, sastoji se u posadašnjenju te osude. Naime, Katolička crkva žali zbog opetovanih napada na Židove, oskrvuća sinagoga i mjesta koja sadrže uspomenu na žrtve holokausta (usp. čl. 2, § 2). Dakako, veoma je znakovito da su dvije strane htjele uvrstiti ta načela i u Temeljni sporazum, što toj osudi daje još službenije značenje.

Dvije strane se obvezuju da će gore navedena načela širiti i u međunarodnoj zajednici, u odnosima s drugim državama kako bi nestalo vjerske nesnošljivosti i rasne diskriminacije u cijelom svijetu. Obvezale su se također da će nastojati oko širenja i poštivanja života i ljudskog dostojanstva i razumijevanja među narodima (usp. čl. 2, § 1). Objema stranama otvara se dakle veliko polje rada u svijetu u kojem se često gaze temeljna načela poštivanja života i ljudskih prava, i u kojemu, nažalost, obiluju pojave nesnošljivosti koje se ponekad oslanjaju na vjerske i rasne motive.

Sveta Stolica i Država Izrael Temeljnim sporazumom obvezale su se da će nastojati unaprijediti mirno rješenje sukoba među državama i narodima, odstranjajući iz međunarodnoga života nasilje i tero-

rizam. Sveta Stolica će nastaviti vlastitu službu moralnoga i duhovnoga naučavanja, ali, zbog svojega posebnog karaktera, ona podsjeća da "se neće miješati u bilo koji sukob čisto vremenite naravi". U čl. 11, § 2 ističe se da se to odnosi na rasprave o područjima i državnim granicama koje su prijeporne. Ovim načelom, Sveta Stolica želi ostati vjerna svom redovnom načinu djelovanja, sačuvati potpunu

¹⁶ G. Caprile, S. I., prikazao je taj dokument u "Sussidi" per il dialogo ebraico-cristiano, La Civiltà Cattolica, 1985, str. 280-285.

¹⁷ Usp. Izjava *Nostra aetate*, br. 4, te već spomenuti Dokument Komisije za vjerske odnose sa Židovima, br. 2.

¹⁸ U susretu s predstavnicima židovske zajednice koje je primio u Vatikanu 7. travnja 1994. uoči koncerta u dvorani Pavla VI. povodom spomena na "Shoah", Sveti Otac je podsjetio na riječi suosjećanja prema židovskom narodu i osude zločina holokausta, izrečene prigodom posjeta koncentracijskom logoru u Auschwitzu 7. lipnja 1979, u prvoj godini svoga pontifikata. Usp. *L'Osservatore Romano* 8. travnja 1994.

ne miješati se u tehnička rješenja teritorijalnih pitanja. Sa svoje strane ona odgovorne poziva da ta pitanja riješe dijalogom, poštujući pravo i pravdu, u skladu s međunarodnim pravilima. Valja priznati da je u prošlosti Sveta Stolica često branila prava "onoga koji nije imao riječ niti je mogao uspostaviti dijalog".¹⁹

Sloboda djelovanja Katoličke Crkve

Iz Temeljnog sporazuma proizlazi posebna briga Svete Stolice za slobodno djelovanje Katoličke crkve u Izraelskoj državi. Da bi se izbjegli mogući nesporazumi, u Sporazumu se pojašnjava smisao u kojem se upotrebljavaju nazivi Katolička crkva i država. Ističe se da naziv Katolička crkva, ili Crkva, uključuje također njezine zajednice i ustanove. Zajednice Katoličke crkve su pak vjerske ustanove koje Sveta Stolica smatra Crkvama *sui iuris*, a od Države Izraela priznate su kao vjerske zajednice. Nazivima pak Država Izrael, ili samo Država označuju se, između ostalog, državne vlasti koje su zakonom određene (usp. čl. 13).

Dvije su se strane složile da Temeljni sporazum ne poništava prava i dužnosti koja proizlaze iz postojećih ugovora koje su dotične zajednice bile sklopile s jednom ili više država, ako su ti ugovori poznati objema stranama (usp. čl. 13, § 2). Tom se odbredbom nastoji osigurati provedba sporazuma nastalih na tom teritoriju prije postanka izraelske države, a koji su sklopljeni s drugim državama, na primjer s Francuskom, Italijom, itd.

U samom Sporazumu su označene dvije teme koje treba proučiti:

1. Dvije strane se obvezuju da će pregovarati kako bi pravna osoba Katoličke crkve u Izraelu dobila potpunu učinkovitost (čl. 3, § 3). Jedna podkomisija stručnjaka proučit će to pitanje da bi se mogao naći način da pravne osobe ustanovljene prema crkvenom kanonskom pravu mogu biti prihvaćene u pravnom sustavu Izraela.

2. Predviđa se postignuće sporazuma prihvatljivog za obje strane o pitanjima "koja nisu jasna, nisu riješena", te "o spornim točkama u svezi s vlasništvom, gospodarskim i poreznim pitanjima". Dogovoreno je da će se pregovori voditi u "dobroj vjeri" i da će se nastojati postići dogovor u razdoblju od dvije godine od stupanja na snagu Temeljnog sporazuma.²⁰

Država Izrael i Sveta Stolica obvezuju se da će poštivati *status quo* s obzirom na *sveta mjesta kršćana* i prava dotičnih zajednica (usp. čl. 4). Ta odredba ima naročito *ekumensko značenje* jer se neposredno odnosi na prisutnost i na prava drugih kršćanskih

¹⁹ U svezi s teritorijalnim pitanjima Države Izraela i njezinih susjeda, Sveta Stolica je branila prava Palestinaca. Kada su dvije strane počele ozbiljan dijalog, Sveta Stolica je prepustila da oni sami pronađu rješenje važnih pitanja. Usp. *Izjavu*, str. 3-4.

²⁰ Temeljni sporazum stupio je na snagu nakon što su ga obe strane ratificirale u ožujku 1994, kako je bilo predviđeno u potpisanom dokumentu (usp. čl. 15).

Crkava u Državi Izrael. Sveta Stolica poštuje posebnost tih zajednica koje nisu u potpunom jedinstvu s Katoličkom crkvom, te je njihovim službenim predstavnicima dala jasno do znanja odmah na početku pregovora s predstavnicima izraelskih vlasti da ona zastupa isključivo katolike, ali da će uvijek poštivati prava drugih kršćanskih zajednica. Nakon uspostave Bilateralne radne komisije, predstavnici Svete Stolice obavijestili su o tome predstavnike kršćanskih zajednica prisutnih u Svetoj zemlji. Sveta Stolica se nada da će te zajednice pozitivno ocijeniti Temeljni sporazum i zbog toga što se u njemu ističu obveze o poštivanju slobode vjeroispovijesti i savjesti, obveze općeg značenja koje i njima osiguravaju slobodu djelovanja.²¹

Temeljni sporazum zahtijeva da Država Izrael nastavi jamčiti slobodu katoličkoga bogoslužja i štiti vlastiti karakter katoličkih svetih mjesta (crkava, samostana, groblja, manastira).

Država Izrael priznaje pravo Katoličke crkve na vlasništvo. Ona omogućuje Katoličkoj crkvi da utemeljuje i upravlja školama svih stupnjeva, od dječjih vrtića do sveučilišta, da obavlja karitativnu djelatnost te da u tu svrhu može osnovati sanitarne ustanove i one za društvenu skrb, da se u svojem djelovanju služi vlastitim sredstvima priopćivanja. Temeljni sporazum predviđa, naravno, da ta prava moraju biti usklađena s državnim propisima na odgovarajućim područjima državnog zakonodavstva.

Dvije strane smatraju od velike važnosti promicanje hodočašća u Svetu zemlju, nadajući se da će se i na taj način poboljšati razumijevanje katoličkih hodočasnika i domaćega pučanstva te upoznavanje njihovih vjera. Obje strane rado će uzastojati da se unapređuje kulturna razmjena između katoličkih ustanova u svijetu te odgojnih, kulturnih i znanstvenih ustanova u Izraelu, da se olakša pristup povijesnim dokumentima, u skladu s odgovarajućim pravilima i propisima.²²

²¹ Usp. gore navedenu *Izjavu*, str. 4. Nažalost, čini se da su neki pravoslavci s određenom rezervom prihvatili Temeljni sporazum. Pravoslavni metropolit Mont-Libana Khodr (Juraj) smatra da uspostava diplomatskih odnosa između Svete Stolice i Države Izrael predstavlja izravnu prijetnju za budućnost kršćanskih zajednica na Bliskom istoku. Prema njemu sporazum između Svete Stolice, koja zastupa skoro milijardu katolika po svemu svijetu te predstavlja određenu moralnu snagu, učvrstit će Državu Izrael koja je još uvijek u sukobu s arapskim susjedima. Postoji težnja da se na Bliskom istoku poistovjete kršćani i Vatikan, kao da su svi katolici, te opasnost da se učvrsti uvjerenje fundamentalističkih muslimana koji su uvijek smatrali da su kršćani na Istoku "potporanj Zapada, izdajice, strano tijelo i križari", *Service orthodoxe de presse*, ožujak 1994, str. 23.

²² Već su se ti kulturni sporazumi počeli ostvarivati. Osim već spomenutog koncerta održanog 7. travnja 1994. u dvorani Pavla VI, gospođa Tullia Zevi, predsjednica Udruga židovskih zajednica u Italiji najavila je da talijanska udruga priprema izložbu, u suradnji sa Svetom Stolicom i s talijanskim vlastima, koja bi se trebala održati krajem godine u Jeruzalemu o židovskim kulturnim dobrima u Rimu iz rimskog razdoblja. Na taj način će se predstaviti stalno prisustvo Židova u Rimu kroz dvije tisuće godina. Usp. *Radiovaticana*, 28. ožujka 1994, str. 7.

Pitanje Jeruzalema i drugih svetih mjesta

Budući da Sveta Stolica pridaje veliko značenje Jeruzalemu, gradu simbolu, "svetoj baštini, zajedničkoj trima jednobožačkim vjerama", znakovito je da se u Temeljnem sporazumu niti ne spominje Sveti grad.²³ Ipak, ravnatelj je Dvorane za tisak, u već spomenutoj Izjavi, naglasio da Sveta Stolica nije zaboravila važnost toga pitanja, te da se njezin stav nije promijenio. Sveta Stolica i dalje smatra svojim pravom i dužnošću da nastavlja zahtijevati s obzirom na Jeruzalem, kako je uvijek činila, neka jamstva u međunarodnom okviru. "Ona traži da tko god bude imao suverenitet (nad Jeruzalemom), sam ili s drugima, mora prihvatiti posebni status s međunarodnim jamstvima, koja se odnose na poštivanje velikih vjerskih i kulturnih vrijednosti koje se nalaze na tom području."²⁴ A i poluslužbeno glasilo Svete Stolice "L'Osservatore Romano" osvrnulo se na istu temu, konstatirajući da se radi o "jednom veoma teškom i osjetljivom pitanju."²⁵ Uostalom i sam je Sveti Otac naglasio da među drugim pitanjima koja još treba riješiti, posebno mjesto zauzima sveti grad Jeruzalem.²⁶ Ono je izostavljeno iz Temelnog sporazuma jer taj problem ima međunarodni i multilateralni karakter, te ne može biti riješen u jednom bilateralnom ugovoru. Uostalom, Sveta Stolica ne želi zamijeniti pregovarače, predstavnike Države Izraela i Palestinske oslobodilačke organizacije, koji raspravljaju o pitanjima teritorija. Što se pak Svetog grada tiče, Sveta Stolica se nada da će Jeruzalem jednog dana postati "raskrižje mira, povlašteno mjesto susreta naroda, kultura i civilizacija,"²⁷ Rješenje pitanja Jeruzalema bitno je za opći mirovni proces. Vjernici triju monoteističkih vjera, duhovno povezani s Jeruzalemom, mogu doprinijeti razvoju mirovnog procesa i zbog vjerskih motiva. To će biti moguće ukoliko se kršćani, Židovi i

²³ Sveta Stolica je, prema Henryu Laurensu, prihvatila pragmatičku poziciju te polako iz njezinih nastojanja nestaje zahtjev za internacionalizacijom Jeruzalema, rješenje koje uostalom ne prihvaćaju ni Židovi ni Palestinci. Ta konstatacija, kao i činjenica da se u Temeljnem sporazumu niti ne spominje politička stvarnost sukoba u Palestini, "predstavlja određeno povlačenje, s obzirom na tradicionalna stajališta Crkve", *L'attente d'un Accord annoncé. Le Vatican mise sur l'Etat d'Israël*, *Le Monde diplomatique*, ožujak 1994, str. 9.

²⁴ *Ibid.*, str. 5-7. Iz te Izjave proizlazi da, prema Svetoj Stolici, rješenje teritorijalnog pitanja Jeruzalema, to jest tko će nad njim imati suverenitet, mora biti riješeno između Države Izraela i legitimnih predstavnika palestinskog naroda, kako je predviđeno u Washingtonskoj Izjavi o principima koju su potpisali predstavnici Izraela i Palestinaca. Specijalni status s međunarodnim garancijama "mogao bi biti primjenjen s bilo kojim civilnim statusom grada, dakle u hipotezi da, nakon sporazuma između Države Izraela i palestinskog sabora, Jeruzalem postane glavni grad Države Izraela, ili da suverenitet bude razdijeljen između dviju strana ili, konačno, da cijeli grad bude internacionaliziran i stavljen pod jurisdikciju Ujedinjenih Naroda", Angelo Macchi, S. I., *Ibid.*, str. 297.

²⁵ Usp. članak *Un passo significativo*, *L'Osservatore Romano*, 1. siječnja 1994, str. 1.

²⁶ Usp. govor diplomatskom zboru, *ibid.*, str. 4. Osim Jeruzalema, Sveta Stolica se brine i za druga sveta mjesta koja se nalaze "na okupiranom teritoriju": Betlehem, dvorana posljednje večere, itd.

²⁷ *L'Osservatore Romano*, 1. siječnja, str. 1.

muslimani zbliže otkrićem onih elemenata koji su im zajednički, posebno vjere u jedinoga Boga.

Zaključne primjedbe

Temeljni sporazum između Svete Stolice i Države Izraela, veoma je važan za prisutnost Katoličke crkve u Svetoj zemlji te za odnos između katolika i Židova diljem svijeta. On je svakako zanimljiv i za pravne stručnjake, posebno one koji se bave sporazumima između Crkve i država, to jest konkordatima i drugim sličnim ugovorima.

Temeljni sporazum određuje pravni okvir koji regulira prisutnost Katoličke crkve u Državi Izraelu. Nema sumnje da će on omogućiti da pastiri i vjernici s više mira i sigurnosti nastave svoje pastoralno djelovanje u Svetoj zemlji. Taj će pravni okvir biti još jasniji kada se potpuno riješi primjena pravne osobe Katoličke crkve u zakonodavstvu Države Izraela, te kada se usuglase drugi već najavljeni dogovori o pojedinim pitanjima koja su važna za normalan rad Katoličke crkve i njezinih ustanova.

Sveta Stolica i Država Izrael spremne su urediti međusobne odnose na suvremenim načelima, poštujući u isto vrijeme *status quo*, s obzirom na *sveta kršćanska mjesta*, to jest stanje koje je nastalo tijekom burne povijesti Svete zemlje, posebno za vrijeme otomanske vladavine. *Status quo* ima ekumensko značenje, jer osigurava poštivanje prava i dužnosti svih kršćanskih zajednica koje su prisutne u Svetoj zemlji. Temeljni sporazum međutim prihvaća i aktualna rješenja odnosa između Crkve i države, kao na primjer opće prihvaćeno načelo o slobodi vjeroispovijesti i savjesti kao jednom od temelja njihovih međusobnih odnosa. To važi također i za načelo potpune slobode djelovanja dvaju subjekata međunarodnog prava, očito u skladu s njihovom vlastitom naravi, što omogućuje Katoličkoj crkvi da osniva svoje škole, da se zauzima za karitativno, kulturno i socijalno djelovanje, te da bude prisutna u sredstvima društvenog priopćivanja, razumije se, poštujući zakonske propise izraelske države.

Osim crkvenog, Temeljni sporazum ima i vjersko-političko značenje. Nakon Drugog vatikanskog sabora, katolici su imali sigurni teološki oslon za dijalog s predstavnicima drugih vjera, posebno sa Židovima. Od sada postoji i vjersko-politička podloga za još potpunije upoznavanje i suradnju na raznim područjima, kako je istaknuto u samom dokumentu. On obvezuje Svetu Stolicu i Državu Izrael da aktivno uznastoje u promicanju mira, unapređenju međusobnoga razumijevanja među narodima i državama, u isključenju vjerske netolerancije, te u odlučnoj borbi protiv nasilja, rasizma i antisemitizma.

Pravnim će stručnjacima, posebno onima koji prate razvoj konkordatskoga prava, biti vrlo zanimljivo proučiti Temeljni sporazum. U njemu će uz tradicionalni način izražavanja i već uobičajene

odredbe, kao na primjer u *Dodatnom protokolu*, svakako naći i novosti u stilu i sadržaju, jer je Sporazum sklopljen između Svete Stolice i Države Izraela, koje uz opća obilježja, zajednička svim subjektima međunarodnog prava, sadrže i ne male posebnosti. To proizlazi i iz činjenice da su Sveta Stolica i Država Izrael zainteresirane za neka načela općeg ljudskog značenja koja nadilaze okvire jedne države. Iz pažljivoga proučavanja Temelnog sporazuma neće biti teško uvidjeti da on predstavlja usuglašavanje o vrijednostima i interesima koji su svakoj strani na poseban način na srcu. Uostalom, to usuglašavanje je zajedničko svim bilateralnim sporazumima.

Mirovni proces na Bliskom istoku koji je otvorio neslućene mogućnosti, pridonio je da se potpiše Temeljni sporazum. Bez obzira na poteškoće koje neće nedostajati u njegovoj provedbi, Sveta Stolica smatra da je taj proces nepovratan. Ostvarenje mira u pravdi jest i žarka želja svih iskrenih prijatelja židovskog naroda i svih drugih naroda koji žive u Svetoj zemlji i na susjednom području. Sveta Stolica je uvjerenjena da Temeljnim sporazumom daje vlastiti doprinos učvršćenju pravednog mira i u njegovu širenju na cijelom bliskoistočnom području.

* * *

Tekst Temelnog sporazuma između Svete Stolice i Države Izraela

Uvod

Sveta Stolica i Država Izrael,

imajući na umu posebno obilježje i opću važnost Svete zemlje;

svjesni jedinstvene naravi odnosa između Katoličke crkve i židovskoga naroda, te povijesnoga procesa pomirenja i rasta u međusobnom razumijevanju i prijateljstvu između katolika i Židova;

pošto su odlučili 29. srpnja 1992. osnovati "Trajnu bilateralnu radnu komisiju", sa svrhom da se prouče i zajedno odrede pitanja zajedničkog interesa, i u vidu normaliziranja vlastitih odnosa;

priznavši da je rad spomenute Komisije proizveo dovoljno materijala za prvi i Temeljni sporazum;

smatrajući da će taj sporazum služiti kao čvrsti i trajni temelj za nastavljanje i razvijanje njihovih sadašnjih i budućih odnosa i za nastavak zadaće Komisije,

slazu se u slijedećim člancima:

Članak 1.

1. Država Izrael, pozivajući se na svoju Izjavu o samostalnosti, potvrđuje svoju stalnu obvezu da će podupirati i poštivati ljudsko pravo slobode vjeroispovijesti i savjesti, kako razlaže Opća deklaracija o ljudskim pravima i drugi međunarodni dokumenti koje je prihvatila.

2. Sveta Solica, pozivajući se na Izjavu *Dignitatis humanae* Drugog općeg vatikanskog sabora o vjerskoj slobodi potvrđuje obvezu Katoličke crkve da će podupirati ljudsko pravo slobode vjeroispovijesti i savjesti, kako razlaže Opća deklaracija o ljudskim pravima i drugi međunarodni dokumenti koje je potpisala. Sveta Stolica želi također potvrditi da Katolička crkva poštuje druge vjere i njihove sljedbenike, kako je svečano izložio Drugi vatikanski opći sabor u svojoj Izjavi *Nostra aetate* o odnosima Katoličke crkve s nekršćanskim vjerama.

Članak 2.

1. Sveta Stolica i Država Izrael obvezuju se da će s odgovarajućim sredstvima surađivati u borbi protiv svih oblika antisemitizma i svih vrsta rasizma i vjerske nesnošljivosti, i da će unapređivati međusobno razumijevanje naroda, snošljivost između zajednica i poštivanje života i ljudskog dostojanstva.

2. Sveta Stolica koristi ovu prigodu da bi ponovno osudila mržnju, progon i sve druge oblike antisemitizma upravljene protiv židovskog naroda i pojedinih Židova bilo gdje i bilo kada, počinjeno od bilo koga. Posebno, Sveta Stolica žali zbog napada na Židove i zbog oskvrnuća sinagoga i židovskih groblja, čina koji vrijeđaju uspomenu žrtava holokausta, posebno kada se događaju na istim mjestima koja su bila svjedoci tih događaja.

Članak 3.

1. Sveta Stolica i Država Izrael priznaju da su obje slobodne u izvršenju njihovih odgovarajućih prava i vlasti te se obvezuju da će poštivati to načelo u međusobnim odnosima i u svojoj suradnji za dobro pučanstva.

2. Država Izrael priznaje pravo Katoličke crkve da obavlja svoje vjersko, moralno, odgojno i karitativno djelovanje, te da ima vlastite ustanove, da može odgajati, imenovati i odlučiti o vlastitom osoblju u tim ustanovama ili za gore spomenute djelatnosti s navedenom svrhom. Crkva priznaje pravo Državi da obavlja svoje službe, kao na primjer unapređenje i zaštitu dobrobiti i sigurnosti naroda. Obje, Država i Crkva priznaju nužnost dijaloga i suradnje u onim stvarima koje to po svojoj naravi zahtijevaju.

3. Što se tiče pravne osobe Katoličke crkve prema crkvenom zakonu, Sveta Stolica i Država Izrael će pregovarati da bi joj se dala

potpuna djelotvornost u izraelskom zakonodavstvu, nakon što zajednička podkomisija stručnjaka spremi odgovarajuće izvješće.

Članak 4.

1. Država Izrael potvrđuje svoju stalnu obvezu da će obdržavati i poštivati *status quo* svetih kršćanskih mjesta na koja se odnose i odgovarajuća prava kršćanskih zainteresiranih zajednica. Sveta Stolica potvrđuje stalnu obvezu Katoličke crkve da će poštivati gore spomenuti *status quo* i već rečena prava.

2. Što je gore dogovoreno, provest će se neovisno od mogućega tumačenja u protivnom smislu bilo kojeg članka ovoga Temeljnog sporazuma.

3. Država Izrael se slaže sa Svetom Stolicom o dužnosti da se nastavlja poštivati i zaštićivati vlastiti karakter svetih katoličkih mjesta, kao crkvi, manastira, samostana, groblja i slično.

4. Država Izrael slaže se sa Svetom Stolicom o nastavku jamčenja slobode katoličkoga bogoštovlja.

Članak 5.

1. Sveta Stolica i Država Izrael priznaju da su obje zainteresirane za promicanje kršćanskih hodočašća u Svetu zemlju. Svaki put kada se pojavi potreba usuglašavanja, odgovarajuće agencije Crkve i Države konzultirat će se i surađivat će prema potrebama.

2. Država Izrael i Sveta Stolica izražavaju nadu da će ta hodočašća predstavljati zgodnu prigodu za bolje razumijevanje hodočasnika te pučanstva i vjera u Izraelu.

Članak 6.

Država Izrael i Sveta Stolica zajedno ponovno potvrđuju pravo Katoličke crkve da osniva, drži i vodi škole i ustanove za studij na svim stupnjevima; vršeci to pravo u skladu s pravima države na području odgoja.

Članak 7.

Sveta Stolica i Država Izrael priznaju da postoji zajednički interes u unapređenju i poticanju kulturne razmjene između katoličkih ustanova cijeloga svijeta i odgojnih, kulturnih i znanstvenih institucija u Izraelu, te u olakšanju pristupa rukopisima, povijesnim dokumentima i drugim sličnim izvorima, prema odgovarajućim pravima i propisima.

Članak 8.

Država Izrael priznaje da se pravo Katoličke crkve na slobodu izražavanja u obavljanju svojih djelatnosti vrši također preko vlastitih crkvenih sredstava društvenoga priopćivanja; to pravo se vrši u skladu s pravnim propisima države o sredstvima društvenoga priopćivanja.

Članak 9.

Sveta Stolica i Država Izrael skupa ponovno potvrđuju pravo Katoličke crkve da obavlja svoje karitativne djelatnosti preko svojih institucija, sanitarnih i onih za socijalnu skrb; to pravo se vrši u skladu s pravnim propisima države na tom području.

Članak 10.

1. Sveta Stolica i Država Izrael zajedno potvrđuju pravo Katoličke crkve na vlasništvo.

2. Bez da se nanese šteta pravima dviju strana:

a) Sveta Stolica i Država Izrael pregovarati će u dobroj vjeri o općem sporazumu koji će sadržavati rješenja prihvatljiva za obje strane o pitanjima koja nisu jasna, nisu riješena te o spornim točkama u svezi s vlasništvom, gospodarstvenim i poreznim pitanjima, što se tiču Katoličke crkve uopće ili pojedinih zajednica ili katoličkih ustanova.

b) Za takve pregovore Stalna bilateralna radna komisija imenovati će jednu ili više bilateralnih podkomisija stručnjaka da bi proučili pitanja i oblikovale prijedloge.

c) Dvije strane imaju nakanu započeti te pregovore u roku od tri mjeseca nakon što stupi na snagu ovaj sporazum i nastojati će postići dogovor kroz dvije godine od početka pregovora.

d) Za vrijeme tih pregovora bit će izbjegavani čini nespojivi s ovim obvezama.

Članak 11.

1. Sveta Stolica i Država Izrael izražavaju obvezu koja se odnosi na svaku od strana, o unapređivanju mirnih rješenja sukoba među državama i narodima, odstranjajući iz međunarodnog života nasilje i terorizam.

2. Sveta Stolica, iako zadržava pravo da u svakoj prigodi vrši vlastitu službu moralnog i duhovnog naučavanja, zbog svoga posebnog obilježja, smatra prikladno podsjetiti na svečanu obvezu da se neće miješati u bilo koji sukob čisto vremenite naravi. To načelo vrijedi posebno u svezi sa osporavanim teritorijima i granicama koje su prijeporne.

Članak 12.

Sveta Stolica i Država Izrael nastavit će u dobroj vjeri pregovarati o temama koje su dogovorene 15. lipnja 1992. u Jeruzalemu i potvrđene u Vatikanu 29. srpnja 1992; isto tako će učiniti s problemima koji proizlaze iz članaka iz ovog sporazuma, kao i s drugim pitanjima koja su s obje strane dogovorena kao objekt pregovora.

Članak 13.

1. U ovom Sporazumu dvije strane upotrebljavaju ove izraze u slijedećem smislu:

a) *Katolička crkva* i *Crkva*: obuhvaćaju, *inter alia*, njezine zajednice i ustanove;

b) *Katoličke crkvene zajednice*: za oznaku katoličke vjerske ustanove koje Sveta Stolica smatra kao Crkve *sui iuris* i od Države Izraela kao priznate vjerske zajednice;

c) *Država Izrael* i *država*: uključuju, *inter alia*, njihove vlasti koje su zakonom određene.

2. Unatoč valjanosti koju ovaj sporazum ima između dviju strana, i bez štete opće primjene svakoga pravnog propisa koji se odnosi na ugovore, dvije strane se slažu da ovaj sporazum ne ide na štetu prava i dužnosti koje proizlaze iz postojećih ugovora između jedne strane i jedne ili više država, koji su poznati i uistinu na raspolaganju objema stranama u trenutku potpisivanja ovog sporazuma.

Članak 14.

1. Nakon potpisivanja ovoga Temelnog sporazuma i u pripravi za uspostavljanje potpunih diplomatskih odnosa, Sveta Stolica i Država Izrael izmjenjuju posebne izaslanike, a njihov položaj i povlastice označeni su u posebno Dodatnom protokolu.

2. Nakon što stupi na snagu i odmah po početku ostvarivanja ovoga sporazuma, Sveta Stolica i Država Izrael uspostaviti će potpune diplomatske odnose na razini apostolske nuncijature, sa strane Svete Stolice, i veleposlanstva, sa strane Države Izraela.

Članak 15.

Ovaj sporazum će stupiti na snagu na dan konačne obavijesti o njegovu usvajanju.

Napisano u dva izvornika na engleskom i na židovskom jeziku, primjercima koji su jednako autentični. U slučaju razmimoilaženja, oslanjat će se na engleski tekst.

Potpisano u Jeruzalemu, 30. dana mjeseca prosinca godine 1993, što odgovara 17. danu mjeseca teveta godine 5754.

Za vladu Države Izraela Dr. Yossi Beilin, doministar vanjskih poslova.

Za Svetu Stolicu, msgr. Claudio Maria Celli, dotajnik za odnose s državama.

Dodatni protokol

1. U svezi s čl. 14, § 1) Temeljnoga sporazuma između Svete Stolice i Države Izraela, "posebni predstavnici" imat će odgovarajući osobni položaj apostolskog nuncija i veleposlanika.

2. Ti posebni predstavnici uživat će sva prava, povlastice i imunitete koji se jamče voditeljima diplomatskih misija prema međunarodnom pravu i općoj praksi, na temelju reciprociteta.

3. Posebni predstavnik Izraela pri Svetoj Stolici, s rezidencijom u Italiji, uživat će sva prava, povlastice i imunitet koji su označeni čl. 12 ugovora iz 1929. između Svete Stolice i Italije, a odnose se na poslanike stranih vlada pri Svetoj Stolici s boravištem u Italiji. Prava, povlastice i imunitet koji se protežu na osoblje jednog diplomatskog poslanstva, bit će u isto vrijeme osigurani i osoblju poslanstva posebnoga židovskoga izaslanika. Prema već ustaljenom običaju, niti posebni predstavnik, niti službeni članovi njegova poslanstva ne mogu biti istovremeno članovi diplomatskoga židovskoga predstavništva kod talijanskih vlasti.

4. Posebni predstavnik Svete Stolice kod Države Izraela može istovremeno obavljati druge službe predstavništva Svete Stolice i biti ovjerenjen kod drugih država. On će, kao i osoblje njegovog poslanstva, uživati sva prava, povlastice i imunitet koji Izrael jamči poslanstvima i diplomatskim predstavnicima.

5. Imena, položaj i dužnosti posebnih predstavnika bit će objavljene na odgovarajući način na službenim popisima inozemnih poslanstava koja su ovjerenjena kod svake od dviju strana.

Potpisano u Jeruzalemu, 30. dana mjeseca prosinca godine 1993, što odgovara 17. danu mjeseca teveta godine 5754.

Za vladu Države Izraela Dr. Yossi Beilin, doministar vanjskih poslova.

Za Svetu Stolicu msgr. Claudio Maria Celli, dotajnik za odnose s državama.

THE FUNDAMENTAL AGREEMENT BETWEEN THE HOLY SEE AND THE STATE OF ISRAEL

Summary

The signing of the Fundamental Agreement between the Holy See and the State of Israel represents an important moment in the history of relations between the State of Israel, established in 1948, and the Apostolic See, the representative organ of the Catholic Church. The Agreement provides for the transformations of the present official relations into diplomatic relations, and provides some basic norms which will regulate the relations between the two parties. The Document refers not only to the two signing entities, but it regards also, in a certain way, Catholics and Hebrews scattered throughout the whole world. To the theological foundation for a dialogue between Catholics and Hebrews, formulated in the documents of the Second Vatican Council, there is now added an agreement with notable religious-political implications. In fact, the two parties pledge themselves to promote, in their bilateral and multilateral relations, many values which each holds dear, such as the defence of life, the advance of religious tolerance, the struggle against racism and antisemitism.

The Fundamental Agreement provides a juridical framework for the Catholic Church in the State of Israel, and facilitates its pastoral activity. It fits in with the search for peace between the State of Israel and the official representatives of the Palestinian people, and it aims at favouring the global process of peace in the Middle East.

The Fundamental Agreement is interesting also from the concordatory point of view, because in it there can be seen traditional aspects present in other similar agreements which the Holy See has entered into with various States after Vatican Council II, together with some innovations, due to the special character of the two contracting subjects.